



استاد به این مقاله: انتشاری نجف آبادی، فهیمه، چشمه سهرابی، مظفر و افشار، ابراهیم (1390). بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، 1(1)، 67-88.

بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان

فهیمه انتشاری نجف آبادی^۱، دکتر مظفر چشمه سهرابی^۲، دکتر ابراهیم افشار^۳

دریافت: 1390/1/19، پذیرش: 1390/3/30

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان است. جامعه آماری پژوهش شامل 26 نفر از مدیران، و معاونان کتابخانه های شهر اصفهان بود. به دلیل کوچک بودن حجم جامعه، کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. برای گردآوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته و برای تجزیه و تحلیل داده ها از مقایسه مداوم در رویکرد نظریه زمینه ای استراوس و کوربین در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شد. یافته ها در 12 مقوله معرفی گردید. مقوله کاربرد به عنوان مقوله اصلی در نظر گرفته شد. مقوله های دیگر این پژوهش شامل: شناخت، سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، مدیریتی، ساختار و محتوای پایان نامه، حقوقی، سازمانی، فرهنگی و پشتیبانی بود که هر کدام به گونه ای بر کاربرد پایان نامه ها در کتابخانه اثرگذار بودند. اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش نیز به عنوان یکی از گزینه های اثرگذار در کاربرد یافته های پایان نامه ها مطرح شد. این مقوله ها، مانع ها و راهکارهای اثربخش بر کاربرد پایان نامه ها را معرفی کرد. ارتباط این مقوله ها به صورت باواسطه، بدون واسطه و ترکیبی بود. نتیجه بیانگر استفاده نشدن از پیشنهادها و نتیجه پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان می باشد. مدیران این کتابخانه ها عامل هایی چون ضعف سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، ضعف مدیریتی، مشکل های حقوقی، فرهنگی، مالی و پشتیبانی، سازمانی، ضعف تخصصی استادان کتابداری و مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای پایان نامه را به عنوان مانع های اصلی کاربرد نتیجه پایان نامه ها معرفی کردند.

کلیدواژه ها: کتابخانه های اصفهان (شهر)، پایان نامه های تحصیلی، کتابداری و اطلاع رسانی، گراندد

تنوری

¹ دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، f.enteshari@gmail.com

² استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، sohrabi51@email.com

³ استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، efshar@edu.ui.ac.ir

مقدمه

پژوهش وجه مهمی از فعالیت‌های انسان شده است و دانش بشری به کمک پژوهش رشد می‌کند، گسترش می‌یابد و سرانجام به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می‌انجامد. پیشرفت‌های هر جامعه‌ای در نتیجه پژوهش به دست آمده است. افزون بر آن، پژوهش یاری رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسئله و حل تضادهاست (کومار، 1381، ص. 5). پژوهش تلاش رسیدن به راه حل‌های قابل اعتماد برای مسئله، از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه ریزی شده و نظام مند داده‌هاست (پاول، 1385، ص. 2). پژوهش، دانش تولید می‌کند و کاربرد دانش در عمل به توسعه می‌انجامد. این ترتیبات بنیاد کاربست یافته‌های پژوهشی را در بر می‌گیرد؛ بدین ترتیب که دانایی سبب بهبود عمل می‌شود و این قاعده گویای نکته‌ای است که جان دیویی بیان می‌کند: "دانشی مفید است که در عمل به کار آید". بنابراین پیوند میان پژوهش، دانش، عمل و توسعه را پیوندی ارگانیک و ذاتی مطرح می‌کنند که ضرورت به کارگیری یافته‌های پژوهشی را مشخص می‌کند (متین، 1379، ص. 153). آلبرتس¹ در همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم درباره اهمیت به کارگیری دانش و عمل گفت: "دانشمندان بدون رها کردن پژوهش‌های بنیادی باید در بحث‌های در پیوند با کاربرد‌های علم و دانش و نیازهای جامعه مشارکت تنگاتنگ داشته باشند. همچنین باید به درک بهتری از جامعه و نیازهای سیاست‌گذاران دست یابند" (صباغیان، 1378، ص. 6). انجام پژوهش‌های کاربردی توسط دستگاه‌های اجرایی با هدف به کار گرفتن و بهره‌برداری از یافته‌های آن در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها صورت می‌گیرد (حسن‌زاده، 1383، ص. 16).

از طرفی امروزه بخش زیادی از پژوهش‌های نظام‌مند جامعه‌ها، در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی انجام می‌شود. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تولیدکننده فکر و ایده‌های نوین در جامعه هستند. بیشتر ایده‌های نوین به دست آمده از پژوهش‌های پیاپی و نظام‌مندی است که در دانشگاه‌ها با سه هدف عمده توسعه و گسترش دانش فعلی، از میان بردن ابهام‌ها یافته‌های پیشین و تکمیل و بهبود سطح دانش و در نهایت به کارگیری نتیجه دانش خلق شده در خدمت جامعه اتفاق می‌افتد (Shamsher, 2004) در پور رجب قاضی محله، 1388، ص. 18).

حجم زیادی از پژوهش‌های دانشگاهی در قالب پایان‌نامه ارائه می‌گردد و بسیاری از مقاله‌های علمی برگرفته از همین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند. بنابراین پایان‌نامه‌ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می‌کنند. به بیان دیگر پایان‌نامه‌ها نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش‌های

¹ Alberts

تولید دانش جدید به شمار می‌آید (منصوریان، 1389، ص. 80). افزون بر آنکه پایان‌نامه‌ها در بیشتر موردها، نخستین تجربه جدی پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند، نشان‌دهنده کیفیت و وضعیت آموزش و پژوهش در دانشگاه‌ها نیز می‌باشند. این مدرک‌ها می‌توانند راهنمای پژوهشگران برای تکمیل یا آغاز پژوهش‌های آینده باشند (علیدوستی و صابری، 1386، ص. 86). بنابراین پایان‌نامه و یا رساله غیر از کارهای فصلی و موسمی است که توسط دانشجویان برای استادان فراهم می‌شود. در دیگر کشورها نیز پایان‌نامه‌ها از اهمیت فراوانی برخوردارند. بسیاری از پژوهش‌های پیمایشی، توصیفی و یا تجربی توسط دانشجویان انجام می‌گیرد و کار آنها سرآغاز یک سلسله پژوهش مفصل‌تر و اساسی‌تر می‌شود (بست، 1376، ص. 53).

پایان‌نامه‌ها از دو دیدگاه در رشته‌های مختلف دانشگاهی و پژوهشی مورد توجه قرار می‌گیرند. یکی به عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن پژوهش) و دیگری به عنوان نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار کتابنامه پایانی) (حری، 1372، ص. 105). ازدیدگاه نخست، محتوای پایان‌نامه‌ها به عنوان مدرک مفید پژوهشی به شناسایی مسئله و کوشش برای ارائه راه حل توجه دارد. واحد درسی پایان‌نامه نیز در مقطع‌های کارشناسی ارشد و دکترای دانشگاه‌های ایران به منظور پیشبرد مرزهای دانش و حل مسئله‌های تدوین شده است. بنابراین در طراحی عنصر پایان‌نامه در جدول درسی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی هدفی بیشتر از انجام شدن در نظر گرفته شده و نتیجه به دست آمده از این منابع اطلاعاتی باید در محیط عملی به کار گرفته شود.

در صورتی که یافته‌های پژوهشی به هر دلیلی سودمند نباشد و از نظر کاربردی از جامعه خود جدا بماند، رسالت پژوهش با هدف به کارگیری و بهره‌برداری از یافته‌ها نیمه تمام خواهد ماند. بنا به نظر مهرمحمدی "انتزاع پژوهش و عمل در کلیه مراکز و مؤسسه‌ها اعم از خدماتی، آموزشی، صنعتی و یا حتی کشاورزی منجر به خسارت و اتلاف منابع می‌شود، زیرا کارکنان اشتباه‌های گذشته را تکرار می‌کنند و سازمان‌ها با روال سنتی و رایج عمل می‌کنند" (مهرمحمدی، 1379، ص. 78). به جرات می‌توان گفت تنها عاملی که بیش از همه پژوهشگران را خشنود می‌سازد، به بار نشستن نتیجه پژوهش می‌باشد. اگر قرار باشد پژوهشگری پس از سپری کردن تمامی مشکل‌ها به نتیجه‌ای علمی برسد و نتیجه کار خود را به دلیل‌های گوناگونی بدون استفاده ببیند و در مقابل دریابد که مسئولان برای خرید دانش فنی همان پروژه، میلیون‌ها دلار ارز به شرکت‌های خارجی می‌پردازند، بی‌شک دلسرد می‌شود و از ادامه کار خودداری می‌کند (طائب، 1368، ص. 12). بنابراین به کارگیری یافته‌های پژوهش، افزون بر آنکه چرخ

پژوهش را در راه توسعه و پیشرفت به حرکت در می‌آورد، خود نیروی محرکی برای انجام پژوهش‌های آتی می‌شود.

ولی آنچه که امروزه به شکل یک مشکل جدی ریشه دوانیده است، بی‌توجهی به نقش کاربردی پایان‌نامه‌ها و فاصله گرفتن از حالت ایده‌آل آنها در جامعه علمی کشور می‌باشد. دیانی (1378، ص. 7) اطلاع‌رسانی ضعیف و منتشر نشدن محتوای پایان‌نامه‌ها را یکی از دلایل‌های بدون کاربرد ماندن پایان‌نامه‌ها می‌داند. به سخن او "بی‌اطلاعی از پایان‌نامه‌ها زمینه تکرار را فراهم می‌آورد". افزون بر آنکه دانش‌جویی به مجموعه دانش کشور افزوده نمی‌شود، زمان و هزینه قابل‌توجهی بیهوده، برای کارهای تکراری به هدر می‌رود. از طرفی بنیان کاربرد نتیجه‌ی پایان‌نامه‌ها بر انتخاب موضوع‌های کاربردی و در پیوند با نیاز جامعه استوار است. "پیدا کردن موضوعی که هم تازه باشد و هم مشکلی از جامعه حل کند، دانش‌جویی تولید کند و همچنین با توانایی‌های دانشجویان همخوان باشد کار به نسبت دشواری است و پژوهش‌های دانشجویی نشان می‌دهد که کمتر پایان‌نامه‌ای وجود دارد که مسئله آن با احساس مشکل شکل گرفته باشد" (مطلبی، 1388، ص. 26).

پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، مانند دیگر پایان‌نامه‌های انجام‌شده در قلمروهای علوم انسانی و اجتماعی، به دو دسته پژوهش‌های بنیادی و کاربردی تقسیم می‌شوند. پژوهش بنیادی، زاده انگیزه حقیقت است و برای دسترسی به دانش و رابطه‌های علمی جدید به کار می‌رود. با تکیه به آن، درک عمیق‌پدیده‌ها ممکن می‌شود. ولی پژوهش کاربردی در پی ارائه راه‌حلی است که برای هر سازمان یا کتابخانه‌ای در زمانی مشخص مفید و ارزشمند باشد و کتابدار را در تصمیم‌گیری‌های روزمره یاری دهد، واقعیت‌های منتزع و روابط موجود در شرایط ویژه را باز شناسد و نتیجه‌های به دست آمده از آن، درباره یک یا چند پدیده در شرایط ویژه صدق کند (دیانی، 1382، ص. 2). واقعیت این است که نزدیک به چهار دهه از آموزش دوره کارشناسی ارشد در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران می‌گذرد. با توجه به اینکه چند سالی است دوره دکترای این رشته نیز در داخل کشور ایجاد شده، پایان‌نامه‌های تحصیلی زیادی در دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی در این رشته نگاشته شده است. تعداد زیادی از این پایان‌نامه‌ها به بررسی مشکل‌ها و مسئله‌های موجود در کتابخانه‌ها پرداخته و جامعه مورد پژوهش خود را از میان کتابخانه‌های گوناگون برگزیدند. از این رو، بیشتر این پایان‌نامه‌ها جنبه کاربردی دارند و انتظار می‌رود که سازمان یا کتابخانه‌هایی که به عنوان جامعه مورد پژوهش قرار گرفته‌اند، از نتیجه‌های آن بهره‌مند شده باشند. با نظر به جایگاه ویژه‌ای که پایان‌نامه‌ها در میان منابع اطلاعاتی پیدا کرده‌اند، در

کنار نقش کاربردی و اهمیت آن در پژوهش و توسعه، بررسی کاربرد پایان نامه های دانشجویی مفید به نظر می رسد.

به منظور بررسی میزان کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه های کاربردی، نخست، یک ارزیابی از میزان شناخت مسؤلان و مدیران اجرایی از پایان نامه ها و پروژه های در پیوند با قلمرو فعالیت های آنها صورت می گیرد و در پی آن میزان به کارگیری متن و نتیجه های به دست آمده از پایان نامه ها سنجیده می شود. بدین ترتیب یک ارزیابی از کاربرد پایان نامه های دانشجویی با توجه به هدف های پیش بینی شده آنها صورت می گیرد. در نتیجه اگر پایان نامه های پیش گفته پس از انجام به صورت های مختلف و به عنوان منابع غنی اطلاعات در تولید دیگر منابع و یا برای طراحی، ساخت و توسعه مورد استفاده قرار گیرند، می توان برای تدوین واحد پایان نامه در دو دوره کارشناسی ارشد و دکترا، همچنین برای تلاش ها و بودجه مصرف شده برای تهیه هر پایان نامه توجیهی پذیرفتی ارائه داد. اگر نه، بخشی از بودجه سالیانه دانشگاه -افزون بر انرژی، زمان و هزینه های حاشیه ای خود دانشجو- صرف تهیه پایان نامه هایی می شود که شاید تنها مراجعه کننده آن خود دانشجو باشد و کارایی واقعی آن جدا از تجربه یک پژوهش، گذراندن تعداد واحد مشخص پایان نامه برای فارغ التحصیلی است. پرسش پایه ای پژوهش حاضر این است که آیا از نتیجه پایان نامه های کاربردی علوم کتابداری و اطلاع رسانی استفاده شده است؟ پژوهش جاری در تلاش است که به بررسی کاربرد پایان نامه های کاربردی تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع رسانی انجام شده در انواع کتابخانه های شهر اصفهان و شناسایی مانع ها و راهکارهای کاربردی نتیجه های به دست آمده از این پایان نامه ها بپردازد.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه ها نشان می دهد که در پیوند با کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه ها و سازمان ها در داخل و خارج کشور پژوهشی انجام نشده است. ولی بررسی پژوهش های انجام شده بیانگر تلاش پژوهشگران در راستای شناسایی مانع های کاربردی یافته های پژوهشی است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می شود.

صدقاتی (1386) به بررسی دلیل های استقبال نکردن دانشجویان از انجام پروژه های صنعتی، و مانع ها و مشکل های موجود بر سر راه بهره مندی از نتیجه پژوهش ها پرداخت. او در این مورد دلیل های دهگانه ای را مطرح کرد که برخی متوجه بخش دانشگاهی، برخی متوجه بخش صنعتی و تعدادی نیز متوجه هر دو بخش می باشد. از نظر او مهم ترین دلیل عدم انجام مناسب پروژه های علمی - صنعتی کارآمد در دانشکده های فنی - مهندسی، علاقه بسیار دانشجویان و استادان زیاد به ارائه مقاله ها در مجله های بین المللی که در

پایگاه ISI نمایه می‌شوند و استفاده از مزیت‌های آن می‌باشد. علت دیگری که او در بخش دانشگاهی به آن اشاره کرد، نبود پیوند اثربخش و همیشگی استادان دانشگاه‌ها با بخش‌های گوناگون صنعت بود. همچنین او دلیل‌های دیگری چون نبود امکانات آزمایشگاهی مناسب، دیوان سالاری دست و پا گیر که بر نظام اداری و بخش صنعت کشور چیره شده، کمبود مهلت و زمان لازم برای انجام پروژه‌های صنعتی، نگاه منفی صاحبان صنایع به حضور دانشجویان در خط تولید، توجه کامل مدیران به سوددهی طرح‌های پژوهشی در صنعت، باور نداشتن به توانایی‌های دانشجو به عنوان یک جوان خام و بی‌تجربه در محیط‌های صنعتی و در آخر توقع صاحبان صنایع به نتیجه‌گرایی پروژه‌های پژوهشی در کمترین زمان را به عنوان مهم‌ترین مشکل‌های موجود در این زمینه برشمرد (صدادقتی، ۱۳۸۶).

از این رو، می‌توان به کار گرفته نشدن پژوهش‌های دانشجویی و پایان‌نامه‌های تحصیلی در ایران را به دلیل‌های گوناگونی نسبت داد. از مهم‌ترین آنها می‌توان به موردهای زیر اشاره کرد: همسو نبودن پژوهش‌های دانشگاهی و نیازهای پژوهشی جامعه، مشکل‌های در پیوند با مدرک‌گرایی، مشکل‌های اقتصادی، کمبود وقت، اشکال نظام دانشگاهی کشور در تکیه بر آموزش و نبود توجه کافی و مناسب به پژوهش، تنگناهای مالی طرح‌های دانشجویی، نامناسب بودن پیوند میان دانشگاه و صنعت در انتقال نیازهای پژوهشی و کاربرد نتیجه پژوهش‌ها، کم‌توجهی و یا بی‌توجهی در پیدا کردن موضوعی که جنبه‌های کاربردی لازم را داشته باشد و همراه با انجام پژوهش، تجربه دانشجو را نیز افزایش دهد و کاهش بودجه‌های پژوهشی دانشگاه‌ها (کاظمی، ۱۳۸۴).

حسن زاده با اولویت‌بندی مانع‌های کاربردی یافته‌های پژوهشی، پنج گروه مانع‌های انسانی، مانع‌های سازمانی، مانع‌های ارتباطی، مانع‌های روش‌شناختی و مانع‌های اجتماعی را شناسایی کرد (حسن زاده، ۱۳۸۳).

اولاد (Olade, 2004) در پژوهشی در زمینه کاربردی یافته‌های پژوهشی به بررسی کاربرد نتیجه‌ها و یافته‌های پژوهش‌های کاربردی در میان پرستاران روستایی پرداخت. او مسئله پایه‌ای این پژوهش را شکاف موجود میان یافته‌های پژوهشی پرستاران و کاربرد آنها در عمل معرفی کرد. انزوا و کناره‌گیری روستا و کمبود مشاوران پژوهشی برای پرستاران به عنوان مانع‌های کاربرد یافته‌های پژوهشی شناسایی شدند. او برای حل این مشکل ایجاد پل ارتباطی میان مجریان و مدیران و به نوعی پژوهشگران و دست‌اندرکاران را پیشنهاد کرد.

به باور ریهر و موریسون¹، نتیجه پژوهش ها باید در تصمیم گیری و تدوین و بازنگری خط مشی سازمانی به مدیران و تصمیم گیران کمک نماید. چرا که یافته های پژوهش به شناخت نیازها، تشخیص مسئله ها، اولویت بندی امکانات و منابع و ارائه راه حل های جدید می انجامد (نوابخش و قجاوند، 1387، ص. 61).

فانک (Funk, 1995) در پژوهشی به بررسی مانع های مختلف کاربست یافته های پژوهشی پرداخت. او مانع های کاربست را در چهار عامل گروه بندی کرد:

1. عامل انسانی که با مهارت ها و آگاهی پژوهشی کاربران پیوند دارد؛
 2. عامل سازمانی که با بی اعتقادی مدیران به انجام پژوهش و کمبود زمان کافی برای مطالعه پژوهش و بی توجهی به سودمندی های کاربردی پژوهش پیوند دارد؛
 3. عامل نوآوری و کیفیت پژوهش ها که با روش شناسی نامناسب پژوهش ها، کاربردی نبودن نتیجه ها و پیشنهادهای و منتشر نشدن به موقع گزارش پژوهش ها پیوند دارد؛
 4. عامل ارتباطات که با انتشار و دسترس پذیری به موقع یافته های پژوهش ها پیوند دارد.
- بنابراین به کارگیری یافته های پژوهشی و شناسایی مانع های کاربست آنها، دغدغه ای است که امروزه فکر بسیاری از پژوهشگران و صاحب نظران این امر را به خود مشغول کرده است. مانع های معرفی شده افزون بر نبود برنامه ریزی درست و مشکل های ناشناخته دیگر بیش از پیش گریبان گیر پژوهش های انجام شده در رشته های علوم انسانی و نظری می باشد. رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی و پایان نامه های ارائه شده آن نیز چنین مشکل هایی دارد. پاول و دیگران (Powell, et al., 2002) در مک نیکل، (1387، ص. 1) در بررسی های خود یکی از دلیل ها توجه نداشتن متخصصان کتابداری به پژوهش را به کارگیری اندک پژوهش ها در عمل معرفی کردند.

طرح پژوهش

آنچه روش و فن مورد استفاده در هر پژوهش را تعیین می کند، مسئله پژوهش است. از آنجا که مسئله این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه ها، شناسایی دلیل های عدم کاربرد آنها و یافتن راه حل هایی برای به کارگیری یافته های پایان نامه های دانشجویی می باشد، استفاده از روش کیفی برای رسیدن به این هدف در نظر گرفته شد. چرا که اجرای پژوهش کیفی تنها به خاطر گردآوری داده نیست و هدف آن، حل مسئله از طریق اجرای روش های علمی می باشد (سفیری، 1387، ص. 27). به باور استراوس و کوربین

¹ Reher & Morrison

"پژوهش کیفی عبارت است از هر نوع پژوهشی که یافته‌هایی را به دست می‌دهد که با شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هر گونه کمی کردن کسب شده‌اند" (استراوس و کوربین، 1385، ص. 17).

برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، یکی از روش‌های پژوهش کیفی، یعنی گراند تئوری به کار گرفته شد. گراند تئوری فرایند ساخت یک نظریه مستند و مدون است که از طریق گردآوری سازمان یافته داده و تحلیل استقرایی داده‌ها انجام می‌گیرد. این روش برای پاسخگویی به پرسش‌های نوین در زمینه‌هایی که دارای مبنای نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون نیستند، به کار گرفته می‌شود. گراند تئوری در مورد موضوع‌هایی کاربرد دارد که دانش ما در آن زمینه‌ها اندک بوده و پیشتر درباره موضوع مورد پژوهش، مطالعه جامعی انجام نشده است. گردآوری داده و تولید دانش در روش گراند تئوری، به اجرای سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی وابسته است (منصوریان، 1386، ص. 117، 123).

جامعه آماری این پژوهش شامل 26 نفر از مدیران، معاونان و کارشناسان مسئول در کتابخانه‌های گوناگون شهر اصفهان بودند. این کتابخانه‌ها شامل کتابخانه‌های دانشگاهی (دولتی، آزاد اسلامی، پیام نور و علمی - کاربردی)، تخصصی، عمومی (وابسته به شهرداری و نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور) و آموزشی بود. به منظور گردآوری داده، مصاحبه‌هایی با شرکت‌کنندگان درباره به کارگیری نتیجه پایان‌نامه‌ها انجام شد. پاسخ‌گویان به گونه‌ای انتخاب شدند که پایان‌نامه‌های کاربردی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام شده برای کتابخانه‌های شهر اصفهان در محدوده زمانی و مکانی مدیریت آنها به انجام رسیده بود. گردآوری داده‌ها و انجام مصاحبه تا آن جایی ادامه یافت که پاسخ‌گویان دیگر چیزی به داده‌ها اضافه نکردند و یا آنچه بیان می‌کردند در تضاد با داده‌های گردآوری شده نبود. به سخنی دیگر "عناصر اساسی مطالعه به حد اشباع رسیده بود" (پاول، 1385، ص. 196). با توجه به مشخص بودن جامعه مورد پژوهش، در این پژوهش نمونه‌گیری انجام نشد و کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت.

داده‌های این پژوهش با استفاده از دو سیاهه واریسی زیر گردآوری شد:

الف. سیاهه واریسی برای گردآوری اطلاعات پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی

این سیاهه واریسی برای گردآوری اطلاعات 54 پایان‌نامه کاربردی کارشناسی ارشد و دکترای رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی که در دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی کشور برای کتابخانه‌های شهر اصفهان انجام شده بود، به کار رفت. در این پژوهش به مطالعه و گردآوری اطلاعات پایان‌نامه‌هایی پرداخته شد که افزون بر قابلیت کاربرد در کتابخانه، به گونه‌ای به یک یا تعدادی از کتابخانه‌های شهر اصفهان پیوند

داشتند. با بررسی و مطالعه هر پایان نامه، اطلاعات توصیفی، جامعه مورد پژوهش، هدف ها، یافته‌ها و نتیجه ها و پیشنهادهای کاربردی آن پایان نامه در سیاهه نوشته می شد. این کار پیش از شروع مصاحبه ها انجام گرفت.

ب. سیاهه واری مصاحبه نیمه ساختار یافته

دومین سیاهه واری پرسش های مصاحبه را در بر داشت. مصاحبه ها در این پژوهش نیمه ساختار یافته بودند و پژوهشگر در مصاحبه از پرسش های باز و خنثی استفاده کرد. گرچه زمینه‌ای بیش از محدوده پرسش ها به مصاحبه شوندگان داده شده، ولی پرسش ها در قلمرو مشخص پرسیده شد. از این رو، پیش از شروع نخستین مصاحبه، سیاهه واری تهیه شد که قلمرو پرسش های مصاحبه در آن تعیین شده بود. برای افزایش اطمینان از روایی محتوایی و پیوند پرسش های مصاحبه با هدف های مورد نظر پژوهش، این پرسش ها توسط چند نفر از استادان کتابداری و اطلاع رسانی تایید شد.

همچون تمامی پژوهش ها، این پژوهش با محدودیت هایی رو به رو می باشد. از جمله، نتیجه های به دست آمده از این پژوهش تنها در پیوند با کتابخانه های شهر اصفهان است. بنابراین، تعمیم آن به کتابخانه های دیگر شهرهای کشور امکان پذیر نمی باشد. همچنین، تمرکز این پژوهش بر پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی می باشد و نمی توان یافته های آن را به پایان نامه های انجام شده در رشته های دیگر تعمیم داد.

یافته های پژوهش

یافته های این پژوهش از پاسخ های مسئولان کتابخانه ها که در مصاحبه ها گردآوری شده بود به دست آمد. روند کار به گونه ای بود که پژوهشگر بحث های پایه ای پژوهش را از مصاحبه شوندگان پرسید و به آنها اجازه داد تا درباره جزئیات مربوط به موضوع اصلی به اندازه شناخت و تجربه های خود نظر دهند. برای افزایش دقت و درستی تجزیه و تحلیل داده ها، تمام مصاحبه ها ضبط شد و سپس هر مصاحبه به طور جداگانه، واژه به واژه پیاده شد. پژوهشگر پس از مطالعه هر مصاحبه نکته هایی را که با پرسش های پژوهش در پیوند بود از متن مصاحبه جدا و به همراه مشخصه های توصیفی مصاحبه شونده طبقه بندی کرد. به علت حجم زیاد این نکته ها، در این قسمت تنها مشخصه های پاسخگویان در جدول 1 ارائه می گردد و یافته های پژوهش پس از مفهوم پردازی تحت عنوان بخش مفهوم ها در جدول 2 نمایش داده شده اند.

جدول ۱. مشخصه های مصاحبه شوندگان (N=26)

ردیف	جنس	نوع کتابخانه	مدرک تحصیلی	مقطع تحصیلی	نوع مسئولیت
1	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
2	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
3	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
4	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	کارشناس مسئول
5	مرد	آموزشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
6	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
7	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
8	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
9	مرد	تخصصی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
10	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
11	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
12	مرد	دانشگاهی	کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
13	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
14	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
15	زن	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
16	زن	تخصصی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
17	زن	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
18	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
19	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
20	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
21	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
22	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
23	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
24	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	معاون
25	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
26	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی به شرح زیر استفاده شد:

الف. کدگذاری باز

همانطور که در بخش روش پژوهش اشاره شد، این پژوهش کیفی می باشد و برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش گراند تئوری استفاده شده است. در این روش نخستین گام در فرایند تجزیه و تحلیل یافته ها، مفهوم پردازی است (استراوس و کوربین، 1385، ص. 63). منظور از این کار، اختصاص دادن نزدیک ترین مفهوم به کوچکترین جزء بامعنی هر بخش از داده های گردآوری شده است (منصوریان، 1386، ص. 123). بنابراین، به منظور تجزیه و تحلیل یافته ها در این پژوهش، داده های گردآوری شده با مفهوم های ویژه ای مشخص شدند. این مرحله از پژوهش در گراند تئوری کدگذاری خوانده می شود.

در کدگذاری باز، پژوهشگر به صورت مشخص به نامگذاری و مقوله بندی پدیده ها از راه بررسی دقیق داده ها می پردازد. در این مرحله نخستین گام تحلیلی اساسی اولیه برداشته می شود و بقیه تجزیه و تحلیل و پیوندها به دنبال آن می آید (استراوس و کوربین، 1385، ص. 62). در نخستین مرحله از کدگذاری (کدگذاری باز) بدون هیچ محدودیتی به نامگذاری مفهوم ها پرداخته می شود. به سخنی دیگر، در کدگذاری باز پژوهشگر با ذهنی باز به نامگذاری مفهوم ها می پردازد و محدودیتی برای تعداد کدها در نظر نمی گیرد. هدف از کدگذاری باز تجزیه مجموعه گردآوری شده به کوچکترین جزءهای مفهومی ممکن است (منصوریان، 1386، ص. 124). به سخنی دیگر، مفهوم های متناظر مشخص شده در این مرحله، همان چکیده یافته های پژوهش است که در ستون نخست جدول 2 ارائه شده است.

کدگذاری باز شامل مرحله های خرد کردن، مفهوم پردازی، مقایسه کردن و مقوله بندی کردن داده ها می شود. پس از مفهوم پردازی داده های پژوهش، مفهوم ها با یکدیگر مقایسه شده و مفهوم های مشابه در مقوله ویژه ای طبقه بندی می شوند. بنابراین، مفهوم ها در نظمی بالاتر دسته بندی شده و مقوله ها را تشکیل می دهند (استراوس و کوربین، 1385، ص. 61). در این قسمت از پژوهش حاضر، مفهوم های مشابه شناسایی شد و زیر عنوان خرده مقوله ها و مقوله های ویژه ای طبقه بندی شدند. از آنجا که مقوله باید از دیگر مفهوم ها انتزاعی تر باشد (استراوس و کوربین، 1385، ص. 61)، نام خرده مقوله های در نظر گرفته شده در این پژوهش نیز انتزاعی تر از مفهوم هایی است که مجموعه هر خرده مقوله را تشکیل می دهند. این روند برای مقوله ها نیز رعایت شد. به طوری که، عامل های معرفی شده تحت عنوان مقوله های انتزاعی ترین نام های مفهومی هستند که با برقراری پیوند میان آنها مدل الگویی پژوهش شکل می گیرد. در جدول 2، مقابل مفهوم های به دست آمده از یافته های پژوهش و روند مقوله پردازی مفهوم ها ارائه شده است.

جدول ۲. مقوله‌ها

مفهوم‌ها	خرده مقوله‌ها	مقوله‌ها
شناخت	عدم شناخت پایان نامه	- به طور کامل نا آگاه از پایان نامه‌ها
	شناخت پایان نامه	- آگاه از پایان نامه
	عدم شناخت پایان نامه به واسطه عامل نداشتن دسترس پذیری	- نبود رشته کتابداری در آن دانشگاه - نبود دوره کارشناسی ارشد کتابداری در آن دانشگاه - پرآکندگی جغرافیایی پایان نامه‌های کار شده - نبود سامانه جامع برای دسترسی به پایان نامه‌ها
	عدم شناخت پایان نامه به واسطه عامل تخصصی	- متخصص نبودن کتابدار و رئیس کتابخانه
	شناخت پایان نامه به واسطه عامل انسانی	- آگاه از طریق پایان نامه شخص - آگاه از طریق پایان نامه همکاران - آگاه از طریق پایان نامه دوستان - آگاه از طریق علاقه شخصی
	شناخت به واسطه تخصص	- آگاه از طریق کار و تخصص حرفه‌ای
	شناخت به واسطه عامل اطلاع‌رسانی	- آگاه از طریق مقاله پایان نامه
	کاربرد	عدم کاربرد پایان نامه
تردید در کاربرد پایان نامه		- تردید در عملی شدن نتیجه‌های پایان نامه در کتابخانه
ساختار و محتوای پایان نامه	انتخاب نکردن موضوع‌های مناسب	- کاربردی نبودن موضوع‌های پایان نامه - انطباق نداشتن موضوع پایان نامه با نیاز کتابخانه‌ها - تکراری بودن موضوع‌های پایان نامه‌ها - به روز نبودن موضوع‌های پایان نامه‌ها
	انتخاب موضوع‌های مناسب	- انتخاب موضوع‌های کاربردی برای پایان نامه‌ها - انتخاب موضوع‌های جدید برای پایان نامه‌ها - انتخاب موضوع‌های به روز برای پایان نامه‌ها
	ارائه ندادن راهکار عملی	- عملی نبودن راهکارهای پیشنهاد شده
	ارائه پیشنهاد عملی	- ارائه پیشنهادهای عملی در پایان نامه‌ها - ارائه راهکارهای عملی مطابق با چالش در کتابخانه‌ها
	معتبر نبودن نتایج	- بی‌اعتباری نتیجه‌های پایان نامه‌ها
	ضعف ساختاری	- مشکل‌های ظاهری پایان نامه‌ها
	شکل‌ظاهری پایان نامه	- برطرف کردن مشکل‌های ظاهری پایان نامه‌ها

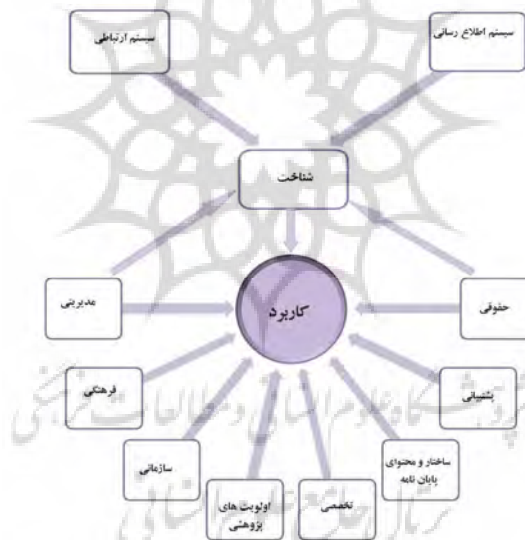
	ضعف در امر روش پژوهش پایان نامه ها رشته کتابداری و اطلاع رسانی	ضعف در روش پژوهش
	- پایان نامه ها بعد جهانی نمی گیرند	ضعف در بعد جهانی
	- توجه کردن به بعد جهانی در پایان نامه ها	بعد جهانی پایان نامه
سیستم ارتباطی	- نبود ارتباط میان کتابخانه ها و گروه کتابداری و اطلاع رسانی - نا آشنایی از چالش های واقعی در کتابخانه - پیگیری نکردن کتابخانه ها از نتیجه های پایان نامه ها	نبود ارتباط میان کتابخانه و موضوع های پایان نامه ها
	- نبود احساس نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها - ارائه نشدن نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها	نبود اولویت های پژوهشی در کتابخانه
مدیریتی	- ضعف مدیریت از لحاظ تخصص در رشته کتابداری و اطلاع رسانی - ضعف عمومی مدیران	شایسته نبودن مدیران
	- صاحب اختیار نبودن مدیران اجرایی و کتابداران - کمبود فرصت مدیران برای مطالعه و اطلاع یابی از منابع اطلاعاتی - تعویض مدیران در مدت زمان کم	محدودیت سیستم مدیریتی
	- دقت در انتخاب مدیران کتابخانه ها و بر طرف کردن ضعف های مدیریتی - انتخاب کتابدار متخصص در رأس کتابخانه	انتخاب مدیر شایسته
سیستم اطلاع رسانی	- نبود دسترسی توسط یک سامانه جامع - نبود دسترسی آسان به پایان نامه ها و محدودیت استفاده و تحویل آنها	نبود دسترسی به پایان نامه
	- عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط یک سامانه جامع دیجیتالی - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط دانشجویان پژوهشگر - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط گروه کتابداری و دانشگاه - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط استادان و انجمن کتابداری - عدم اطلاع رسانی و موازی کاری	عدم معرفی و نشر پایان نامه
	- وجود یک سامانه جامع دیجیتالی (برای معرفی و نشر پایان نامه) - وجود یک سامانه جامع دیجیتالی (برای دسترسی به پایان نامه) - دسترسی به پایان نامه توسط یک سامانه جامع (در دانشگاه)	ایجاد سامانه جامع پایان نامه های کشور
	- عرضه پایان نامه به کتابخانه از طرق مختلف - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط دانشجویان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط استادان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول - عرضه پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول (کتابخانه ملی)	تحویل پایان نامه به سازمان مربوطه
	- کمبود امکانات و بودجه - نبود امکانات و بودجه	نبود اعتبار مالی در سازمان ها

پشتیبانی	حمایت مالی دانشگاه‌ها و سازمان‌ها	- اجرای پایان‌نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت دانشگاه) - اجرای پایان‌نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت سازمان‌ها)
تخصصی	نبود متخصص	- کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی
حقوقی	نبود آیین‌نامه اجرایی نشر و تحویل پایان‌نامه به جامعه‌ی پژوهشی	- نبود ضابطه و قانونی برای تحویل نتیجه‌های پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای کاربرد نتیجه‌های پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو
	الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد	- وضع دوره کارآموزی در کتابخانه برای دانشجویان ارشد قبل از انتخاب موضوع
	تدوین آیین‌نامه اجرایی نشر و تحویل پایان‌نامه به جامعه پژوهشی	- تدوین قانونی برای کاربرد پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای تحویل پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو در جامعه پژوهشی
	تدوین آیین‌نامه مناسب برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها	- بازنگری در آیین‌نامه‌ها و مقررات استفاده از پایان‌نامه‌ها - کاهش محدودیت برای استفاده از پایان‌نامه - حذف مقررات برای استفاده از پایان‌نامه
سازمانی	نبود سازمان مسئول	- نبود سازمان مسئول برای کاربرد نتیجه‌های پایان‌نامه‌ها در جامعه پژوهشی
	مسئولیت‌پذیری کاربرد پایان‌نامه توسط دانشگاه یا یک سازمان خاص	- اصلاح سیستم آموزشی دانشگاه - تاسیس موسسه و تدوین قانونی برای کاربرد پایان‌نامه در جامعه پژوهشی
فرهنگی	فرهنگ‌سازی برای کاربر و کتابدار	- فرهنگ‌سازی برای استفاده از منابع در کتابخانه‌ها - تغییر دیدگاه کتابداران به پایان‌نامه
اولویت‌های پژوهشی	دیجیتال‌سازی کتابخانه‌ها	- دیجیتالی شدن کتابخانه‌ها - چگونگی استفاده و تشویق کاربران به استفاده از منابع دیجیتال - خودکارسازی کتابخانه‌ها
	نیروی انسانی	- بررسی راهکارهای ایجاد انگیزه و موقعیت‌های اجتماعی برای کتابداران و شغل کتابداری - نیروی انسانی
	مدیریت در کتابخانه‌ها	- بررسی مسئله‌های مدیریتی در کتابخانه‌ها - نیازسنجی مدیران در کتابخانه‌ها
	مطالعه و کتابخوانی	- ارتقای سطح مطالعه و فرهنگ اهدای کتاب - بررسی راهکارهای افزایش سطح مطالعه کتاب
	مجموعه‌سازی	- مجموعه‌سازی و تأمین منابع - مجموعه‌سازی و خط‌مشی‌های آن در کتابخانه‌های عمومی

	فضاهای کتابخانه	- فضای کتابخانه ای
	منابع الکترونیکی	- وب سنجی - پایگاه های اطلاعاتی (گزینش) - پایگاه های اطلاعاتی (استفاده)
	موضوع های کاربردی به طور کل	- انتخاب مسئله های نو و تازه - اولویت مربوط به تولید سازمان مادر

ب. کد گذاری محوری

طبقه بندی و مقوله پردازی در کد گذاری باز به کاهش تعداد واحد هایی می انجامد که باید با آنها کار کنیم (استراوس و کوربین، 1385، 65). این کار به روند اجرای نظریه مبنایی، در مرحله کد گذاری محوری کمک می کند. در این مرحله با برقراری پیوند میان مقوله ها، اطلاعات به شیوه های جدیدی با یکدیگر پیوند می یابند. این کار با استفاده از یک پارادایم¹ صورت می گیرد (استراوس و کوربین، 1385، 97). پیوند میان مقوله های اصلی و بعدهای شناخته شده در پژوهش حاضر در شکل 1 نشان داده شده است.



شکل 1. مدل اکتشافی عامل های اثرگذار بر به کار برده نشدن پایان نامه ها در کتابخانه ها

¹ مدل الگویی یا سر مشق

ج. کد گذاری انتخابی

کد گذاری انتخابی آخرین مرحله کد گذاری است که در آن مقوله اصلی انتخاب شده و پیوند آن با دیگر مقوله‌ها مشخص می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ۱۱۸). تفسیر و بیان رابطه‌ها میان مقوله اصلی و دیگر مقوله‌ها با توجه به مدل ارائه شده پژوهش صورت می‌گیرد. چرا که "در کد گذاری محوری اساس کد گذاری انتخابی پی ریزی می‌شود" (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ۱۱۹). در این پژوهش مقوله‌های کاربرد، شناخت، سیستم اطلاع‌رسانی و ارتباطی، ساختار و محتوای پایان‌نامه، سازمانی، پشتیبانی، حقوقی و مدیریتی، فرهنگی و همچنین اولویت‌های پژوهشی شناسایی شدند که در ادامه به هر یک پرداخته می‌شود.

کاربرد: مقوله اصلی شناسایی شده در این پژوهش، کاربرد است. چرا که دغدغه اصلی این پژوهش بررسی کاربرد پایان‌نامه‌های رشته‌ای است که انتظار می‌رود به نوعی در جامعه مورد پژوهشی خود کاربرد داشته باشند. بر پایه آنچه که از یافته‌های این پژوهش استخراج شد و در مفهوم دهی و مقوله پردازی نمود پیدا کرد، مقوله‌های دیگری غیر از مقوله اصلی پژوهش به دست آمد که به نوعی با آن در پیوند هستند. برخی از آنها به طور مستقیم با مقوله کاربرد در پیوند هستند، تعدادی به طور غیر مستقیم و برخی نیز هم پیوند مستقیم و هم غیر مستقیم با مقوله کاربرد دارند.

شناخت: این عامل زمینه‌دستیابی به مقوله اصلی را فراهم می‌کند و این به آن علت است که تا آگاهی کافی از پایان‌نامه‌ها و اطلاعات بالقوه مفید آنها وجود نداشته باشد، کاربست یافته‌ها و نتیجه‌های آنها در جامعه خود ناممکن است. آنچه در مورد رابطه طولی مقوله کاربرد و شناخت، دارای اهمیت می‌باشد، نتیجه‌هایی است که از پیوند یکسویه آنها به دست آمد. در حقیقت، هر دو گزینه عدم شناخت پایان‌نامه‌ها و شناخت پایان‌نامه‌ها (که جزء خرده مقوله‌های عامل شناخت هستند) سرانجام به عدم کاربرد در جامعه پژوهشی خود می‌انجامد.

عامل‌های با واسطه

بعد سیستم اطلاع‌رسانی و ارتباطی: گرچه محور اصلی این پژوهش مقوله کاربرد است، ولی سیستم اطلاع‌رسانی و ارتباطی پیش از آن که به طور مستقیم به آن پیوند یابد، در پیوند با مقوله شناخت قرار می‌گیرد. در تشریح این مسئله می‌توان گفت که مهم‌ترین عامل کاربردی نبودن نتیجه به دست آمده از پژوهش‌های دانشجویی، عدم شناخت جامعه مصرف‌کننده از این اطلاعات است.

عامل‌های بدون واسطه

بعد ساختاری و محتوایی پایان‌نامه: شناسایی راهکارها و مانع‌های مطرح شده در مقوله اطلاع‌رسانی و ارتباطی تا جایی می‌تواند معضل کاربرد پایان‌نامه‌ها را حل کند که به عامل شناخت مربوط شود. ولی با وجود برطرف کردن مشکل‌های در پیوند با شناخت و اطلاع‌یابی از منابع، باز هم عامل‌هایی وجود دارد که مانع‌ها و راهکارهای آنها به طور مستقیم به مقوله کاربرد پیوند می‌یابد. ساختار و محتوای پایان‌نامه یکی از این عامل‌ها است. به سخنی دیگر، مشکل به ساختار ظاهری و محتوایی اطلاعات بر می‌گردد.

پشتیبانی: مقوله پشتیبانی یکی دیگر از عامل‌هایی است که ضعف‌ها و راهکارهای زیر مجموعه آن به طور مستقیم به کاربرد، پیوند می‌یابد. به سخنی دیگر، نبود اعتبار مالی در سازمان‌ها یکی از مانع‌های مهم به کارگیری یافته‌های پژوهش‌های دانشجویی است و مدیران و مسئولان با وجود آگاهی و شناخت کافی از وجود این منابع، به این دلیل توانایی کاربردی کردن نتیجه پایان‌نامه‌ها را ندارند.

تخصصی: تخصص جزء عامل‌هایی است که افزون بر پیوند مستقیم با کاربرد، به رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز پیوند دارد. کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری منجر به ارائه پایان‌نامه‌هایی می‌شود که قابلیت کاربردی کمتری در جامعه خود را دارند.

سازمانی: مقوله سازمانی نیز جزء عامل‌هایی است که مانع‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای رفع آن - صرف نظر از عامل شناخت - در کاربرد نتیجه پایان‌نامه‌ها تأثیر گذار است. به سخنی دیگر، با وجود آگاهی مسئولان از پایان‌نامه‌ها، نبود سازمانی که پیگیر و مسئول اجرای نتیجه پایان‌نامه‌ها باشد، جزء مهم‌ترین دلایل‌هایی است که مانع کاربرد آن می‌شود.

بعد فرهنگی: فرهنگ‌سازی برای استفاده از منابع برای کاربران در کتابخانه‌ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان‌نامه به عنوان یک عنصر مفید کاربردی، از راهکارهایی است که برای کاربردی کردن پایان‌نامه‌ها در نظر گرفته شده است.

عامل‌های با واسطه و بدون واسطه

مدیریتی: نکته دارای اهمیت در مقوله مدیریتی پیوند مستقیم و غیر مستقیم آن با مقوله کاربرد است. یکسان نبودن رشته مدیران با مسئولیت شغلی آنها منجر به ناآگاهی آنها از منابع اطلاعاتی از جمله پایان‌نامه‌های رشته در پیوند با مسئولیت آنها می‌شود. از این رو، مقوله شناخت به عنوان عامل میانجی مقوله مدیریتی قرار می‌گیرد. همچنین کمبود فرصت برای مطالعه و اطلاع‌یابی مانعی است که پیش از آن که به کاربرد مربوط شود بر شناخت تأثیر گذار است. ولی اختیار نداشتن مدیران برای به کارگیری پایان‌نامه‌ها

و تعویض آنها پیش از اجرای برنامه‌های بلند مدت - بدون دخالت مقوله شناخت - بر کاربرد منابع تاثیر گذار است.

حقوقی: افزون بر مقوله مدیریتی، عامل‌های حقوقی نیز به طور مستقیم و غیر مستقیم با کاربرد در پیوند می‌باشند. نبود آیین‌نامه اجرایی برای نشر و تحویل پایان‌نامه به جامعه پژوهش، موجب بی‌اطلاعی جامعه پژوهشی از اطلاعات مفیدی می‌شود که برای آن جامعه قابلیت کاربرد و بهره‌وری دارد. ولی الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد یکی از خرده‌مقوله‌های عامل حقوقی است که بر انتخاب موضوع‌های کاربردی تاکید دارد. همچنین تدوین آیین‌نامه‌ای برای کاربرد پایان‌نامه‌ها، الزامی بودن کاربرد آنها را به واسطه اجرای یک حکم قانونی معرفی می‌نماید. از این رو، به طور مستقیم با مقوله کاربرد ارتباط دارد.

اولویت‌های پژوهشی: شناسایی اولویت‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها یکی از راه‌ها برای به کارگیری پایان‌نامه‌ها به شما می‌آید. آگاهی از مسئله‌هایی که بیش از دیگر موضوع‌ها نیازمند انجام پژوهش می‌باشد، موجب شکل‌گیری پژوهش‌هایی می‌شود که احتمال کاربرد و پیاده‌کردن آنها در جامعه بیشتر است.

در پژوهش حاضر دیجیتال‌سازی کتابخانه‌ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه‌ها، مجموعه‌سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی و موضوع‌های کاربردی به عنوان اولویت‌های پژوهشی معرفی شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

از جمع‌یافته‌های پژوهش درباره اطلاع از پایان‌نامه‌ها، نتیجه‌ها به دو گروه تقسیم می‌شود. گروه نخست کسانی هستند که شناختی از پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی ندارند. از این گروه برخی دلیل ناآگاهی خود را نبود دسترسی به پایان‌نامه‌ها و برخی دیگر، عامل تخصصی و یکسان نبودن رشته و تخصص با مسئولیت شغلی معرفی کردند. گروه دوم کسانی هستند که با پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنایی دارند. این گروه از شرکت‌کنندگان به دلیل‌هایی از جمله عامل کار و تخصص حرفه‌ای، عامل‌های انسانی و عامل‌های اطلاع‌رسانی مانند مقاله‌های منتشر شده در مجله‌ها با پایان‌نامه‌های این رشته آشنایی دارند.

نتیجه پژوهش بیانگر آن است که به طور کلی، هیچ‌کدام از مدیران، معاونان و کارشناسان کتابخانه‌های شهر اصفهان از نتیجه و پیشنهادهای پایان‌نامه‌های انجام شده در بازه زمانی و مکانی مدیریت خود استفاده کاربردی نکردند. منظور از استفاده کاربردی در این پژوهش، به کارگیری مستقیم نتیجه‌ها و

پیشنهادهای ارائه شده در جامعه‌ای است که در پایان‌نامه به آن اشاره شده و آن را برای انجام پژوهش برگزیده است. گرچه چنین استفاده‌ای از پایان‌نامه‌ها توسط هیچ‌یک از مدیران مورد مطالعه در هیچ کتابخانه‌ای صورت نگرفته است، ولی برخی از مدیران که از موضوع‌ها، نتیجه‌ها و پیشنهادهای پایان‌نامه‌ها آگاهی داشتند، از محتوای پایان‌نامه‌ها به شکلی به‌جز به کارگیری مستقیم نتیجه‌ها بهره‌بردند. این مدیران برای انجام طرح‌های پژوهشی در کتابخانه، به انجام رساندن پایان‌نامه تحصیلی خود و تهیه پیشینه یا برای استفاده در پایان‌نامه تحت راهنمایی خود، از پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بهره‌جستند.

بر پایه یافته‌های این پژوهش عامل‌های زیادی مانع به کارگیری دستاورد پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌ها می‌باشند. نبود اطلاع‌رسانی کامل و ضعف در سیستم ارتباطی از جمله عامل‌هایی است که موجب ناآگاهی و عدم شناخت مدیران شده و از این طریق بر کاربرد نتیجه پایان‌نامه‌ها اثرگذار است. مدیران درباره نبود اطلاع‌رسانی لازم، معرفی و منتشر نشدن پایان‌نامه‌ها را به گروه‌های مختلفی مانند دانشجویان پژوهشگر، استادان راهنما و مشاور و انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی نسبت دادند. افزون بر این، بیشتر مدیران کمبود یک پایانه جامع دیجیتال را یکی از مشکل‌های جدی بر سر راه اطلاع‌یابی از منابع به‌ویژه پایان‌نامه‌ها می‌دانند. همچنین، نبود پیوند میان محیط‌های اجرایی و علمی به عدم شناخت مجریان در کتابخانه‌ها می‌انجامد و بر کاربرد نتیجه آنها اثرگذار است.

بر پایه یافته‌های این پژوهش، عامل‌های دیگری نیز شناسایی شدند که حتی با وجود شناخت و اطلاع‌یابی مدیران می‌توانند بر به کارگیری دستاورد پایان‌نامه‌ها اثر نامناسب داشته باشند. یکی از این مانع‌ها ضعف در ساختار و محتوای پایان‌نامه‌ها است. شکل ظاهری و خالی از جذابیت این منابع به همراه موضوع‌های غیر کاربردی، تکراری و بی‌ارتباط با مسئله‌های روز جزء این دسته قرار می‌گیرد. نبود پشتیبانی مالی و نبود اعتبار کافی برای عملی کردن نتیجه پژوهش‌ها، ضعف تخصصی و کمبود استادان اهل فن و سرانجام نبود سازمان مسئول برای پیگیری به کار برده شدن نتیجه پایان‌نامه‌ها از جمله مانع‌های شناسایی شده برای به کارگیری آنها به شمار می‌آید.

ضعف در سیستم مدیریت کتابخانه‌ها و پشتیبانی نکردن قانون نیز از جمله مانع‌هایی هستند که هم بر ناآگاهی مدیران و هم بر کاربرد پایان‌نامه‌ها اثرگذار است. درحقیقت ضعف مدیریت از نظر تخصص، کمبود فرصت برای اطلاع‌یابی از منابع اطلاعاتی و نبود آیین‌نامه‌ای برای نشر و تحویل مدرک پژوهشی بر عدم شناخت مدیران و در پی آن، بر به کار برده نشدن پایان‌نامه‌ها اثر می‌گذارد. ولی صاحب اختیار

نبودن مدیران اجرایی و نبود آیین نامه ای برای کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها عامل هایی هستند که با وجود آشنایی مدیران از این منابع بر کاربرد آنها اثر منفی دارند.

راهکارهای پیشنهاد شده از سوی مدیران برای به کار گیری نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها به طور دقیق به برطرف کردن مانع های برشمرده در این پژوهش اشاره دارد. در جمع، برطرف کردن ضعف های سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، حل مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای موضوعی پایان نامه ها، افزایش اعتبار مالی برای کتابخانه ها و برطرف کردن ضعف های مدیریتی، بهبود فرهنگ سازی برای استفاده از منابع توسط کاربران در کتابخانه ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان نامه و نیز ایجاد قانون ها و سازمان های متولی برای پیگیری کاربردهای پژوهش ها به عنوان راهکارهای اصلی ارائه شدند.

اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش به عنوان راهکاری برای افزایش شناخت و آگاهی از موضوع هایی که قابلیت کاربرد بیشتر دارند، معرفی می شوند. بر پایه پاسخ های مصاحبه شوندگان اولویت های پژوهشی در 8 گروه جای می گیرند. این اولویت ها شامل دیجیتال سازی کتابخانه ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه ها، مجموعه سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی و موضوع های کاربردی به طور کلی، می باشد.

پیشنادهای عملی

- با توجه به یافته های پژوهش پیشنهادهای زیر برای افزایش به کار گیری پایان نامه ها ارائه می گردد.
1. دفتر یا واحدی مانند "دفتر توزیع نتیجه پژوهش ها به واحد های مربوطه" در کشور ایجاد شود.
 2. سامانه ملی پایان نامه های کشور تقویت گردد.
 3. دانشجویان، استادان و انجمن های کتابداری و اطلاع رسانی به معرفی و نشر پایان نامه های این رشته پردازند.
 4. مدیران کتابخانه ها در پی اجرای نتیجه و پیشنهادهای پایان نامه هایی باشند که در مورد کتابخانه های زیر مدیریت آنها انجام شده است.
 5. استادان و گروه های کتابداری و اطلاع رسانی موضوع های کاربردی و به روز را به دانشجویان پیشنهاد کنند.
 6. اولویت های پژوهشی در کتابخانه ها قبل از انتخاب موضوع پایان نامه ها شناسایی و مطرح گردد.

پیشنادهایی برای پژوهش های آتی

1. بررسی کاربرد پایان نامه ها از دیدگاه کتابداران کتابخانه های شهر اصفهان؛

2. بررسی کاربرد پایان نامه ها در کتابخانه های دیگر شهر های ایران؛
3. آزمون تعمیم پذیری مقوله های شناسایی شده در این پژوهش با استفاده از روش های کمی.

کتابنامه

- استراوس، آنسلم، و کورین، جولیت (1385). *اصول روش تحقیق کیفی*. (ترجمه بیوک محمدی). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بست، جان (1376). *روش های تحقیق در علوم تربیتی*. (ترجمه حسن پاشا شریفی، و نرگس طالقانی). تهران: رشد.
- پاول، رونالد (1385). *روش های اساسی پژوهش برای کتابداران*. (ترجمه نجلا حریری). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- پور رجب قاضی محله، انیس (1388). *شناخت مشکلات تدوین پایان نامه در دوره های کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شهید بهشتی*. (پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، 1388).
- حری، عباس (1372). *مروری بر اطلاعات و اطلاع رسانی*. تهران: دبیر خانه هیئت امنای کتابخانه های عمومی کشور، نشر کتابخانه.
- حسن زاده، رمضان (1383). *بررسی موانع و عوامل کاربست یافته های پژوهشی در دستگاه های اجرایی*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- دیانی، محمد حسین (1378). *پایان نامه گنج ناشناخته رها شده*. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، 2 (4).
- دیانی، محمد حسین (1382). *گلوگاه های پژوهش در علوم اجتماعی*. مشهد: کتابخانه رایانه ای.
- سفیری، خدیجه (1387). *روش های پژوهش کیفی در علوم اجتماعی*. تهران: پیام پویا.
- صباغیان، علی (1378). *همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم*. رهیافت، 21 (2)، 4-13.
- صداقتی، حسین (1386). *بررسی علل عدم رویکرد پایان نامه های دانشجویی به رفع نیاز های موجود در صنعت*. در *اولین کنفرانس ملی صنعت، دانشجو و توسعه پایدار*. 1-3 آبان 1386، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. بازیابی در 23 شهریور، 1389 از <http://www.civilica.com/Paper->

NCISSD01 -NCISSD01_062.html

طائب، عباس (1369). گزارش خیر مقدم دبیر سمینار. در مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه. تهران:

دبیرخانه سمینار تحقیق و توسعه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران.

علیدوستی، سیروس، و صابری، مریم (1386). پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی نسل جدید مدارک علمی. فصلنامه کتاب، 70 (2)، 85-98.

کاظمی، حسین و مهدی، محمد (1384). بررسی موانع کاربست نتایج پایان نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی از دیدگاه اعضای هیات علمی گروه‌های مدیریت آموزشی، روسای ادارات آموزش و پرورش و مدیران دبیرستانهای شهر تهران. (پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، 1384).

کومار، کریشان (1381). روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی. (ترجمه فاطمه رها دوست، و فریبرز خسروی). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

متین، نعمت‌الله (1379). بررسی میزان استفاده از یافته‌های پژوهشی در آموزش و پرورش. فصلنامه تعلیم و تربیت، 88، 149-179.

مطلبی، داریوش (1388). انتخاب موضوع: نیاز یا تفنن. کلیات کتاب ماه، (4)، 26-27.

مک‌نیکل، سارا (1387). آیا تحقیق حوزه‌ای بکر و دست‌نخورده در کتابخانه و حرفه کتابداری است. (ترجمه زهره عباسی). ارتباط علمی، 10 (3)، 1-7.

منصوریان، یزدان (1389). صد نکته در پایان‌نامه نویسی. کلیات کتاب ماه، (4)، 93-78.

مهرمحمدی، محمود (1379). جستارهایی در پژوهش در قلمرو آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

نوابخش، مهرداد، قجاوند، کاظم (1387). بررسی موانع کاربست یافته‌های پژوهشی رشته راهنمایی و مشاوره. اندیشه و رفتار، 9 (3)، 59-68.

Funk, S. G., Tornquist, M. T., & Champagne, M. T. (1995) Barries and facilitators of research utilization: An intergrative review. *Nursing Clinics of North America*, (30), 395-407.

Olade, R. A. (2004). Evidence-based practice and research utilization activities among rural nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, (36), 220-225.